

ƏMƏKDAŞLIQ PRINSIPI

ƏMƏKDAŞLIQ NƏDİR?

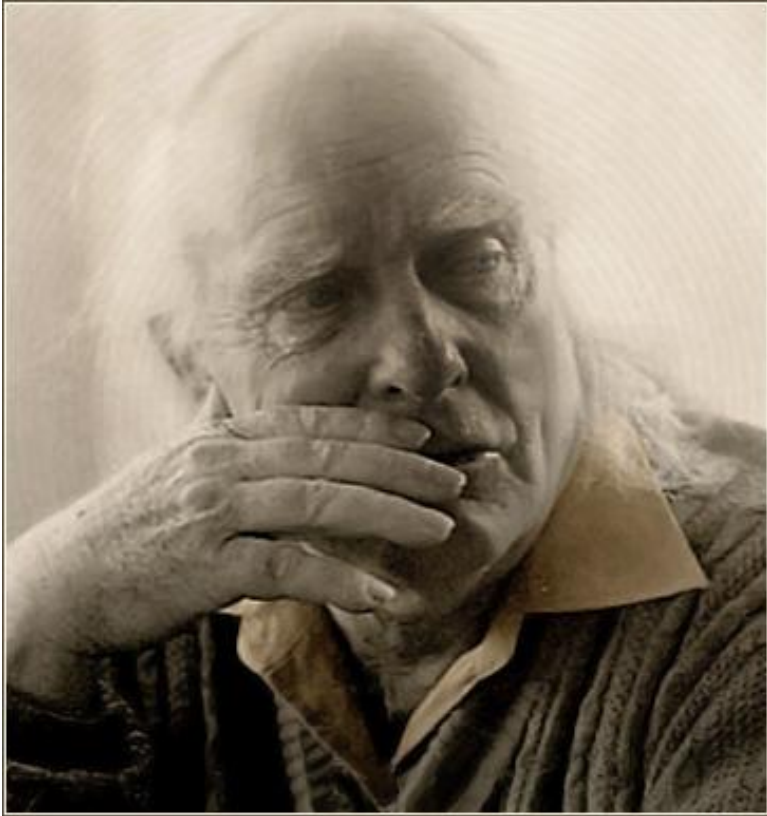
- ❑ **Əməkdaşlıq** danışan və dinləyənlərin qarşılıqlı əlaqəsi/ünsiyyəti zamanı əsas amil kimi başa düşülə bilər, yəni əməkdaşlıq bir növ dinləyicinin danışana doğru daxili gözləntisidir. Danışanın, həqiqətə uyğun ifadələri çatdırması və tələb olunanlardan çox şey söyləməməsi gözlənilir. **Əməkdaşlıq prinsipi** ümumi sosial situasiyalarda, yəni dinləyənlərin və danışanların necə qarşılıqlı fəaliyyət göstərməsi və bir-birinə qarşılıqlı şəkildə bir-birinin başa düşülməsi üçün qarşılıqlı olaraq bir-birinə qarşılıqlı davranması lazım olduğuna dair söhbətlərdə effektiv ünsiyyətin necə əldə olunduğunu təsvir edir. İnsanlar bir-biri ilə söhbət edərkən rahatlıqla və uğurla danışmağa çalışırlar. Əməkdaşlıq uğurlu söhbətlərin əsasıdır.

THE COOPERATIVE PRINCIPLE

Əməkdaşlıq prinsipi konsepsiyası filosof H. Paul Qrays tərəfindən "Məntiq və söhbət" (Sintaksis və semantika, 1975) adlı məqaləsində təqdim edilmişdir. Bu məqalədə Qrays sübut etdi ki, "müzakirələr mübadiləsi" sadəcə "kəsilməmiş sözlərin bir ardıcılığı deyil" və onlar rasiyal ola bilməz. Bunlar xarakterik olaraq, ən azı müəyyən qədər kooperativ cəhdlərdir; və hər bir iştirakçı müəyyən dərəcədə, bir məqsədi və ya məqsədlər toplusunu ən azından qarşılıqlı qəbul edilmiş bir istiqamətdə tanıyır".

(HERBERT) PAUL GRAYS

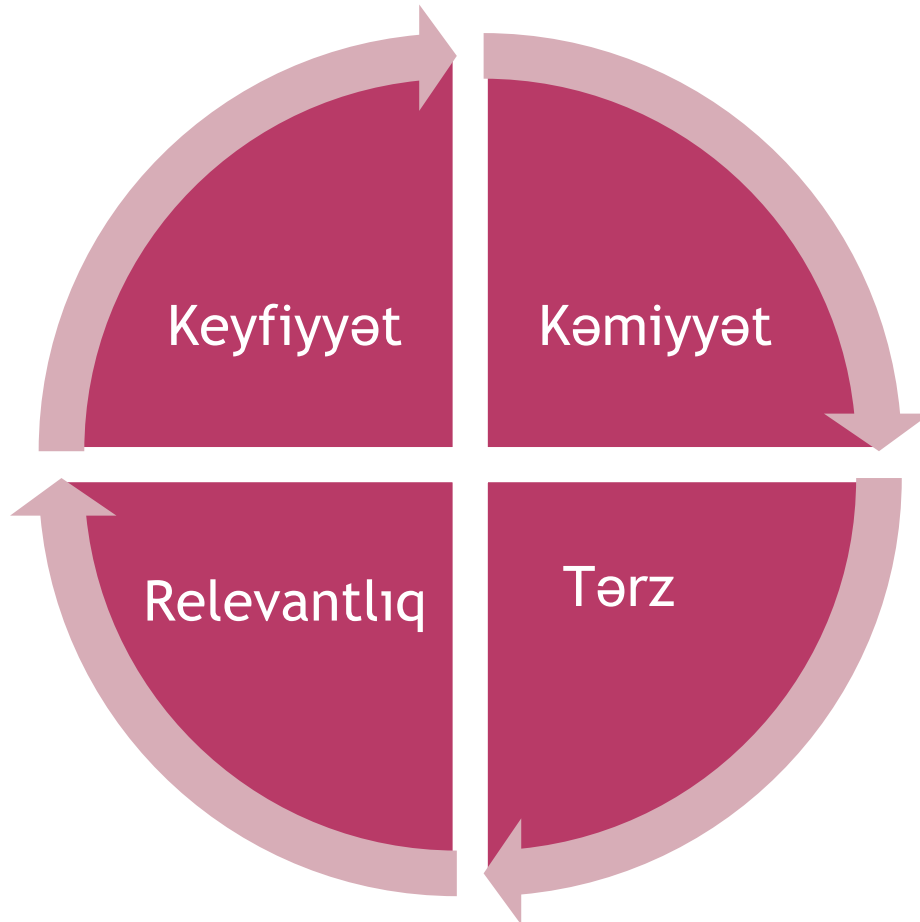

- ◉ 1913-1988
- ◉ Oksfordda təhsil almış, bir neçə il orada dərslər demiş, həyatının son 20 ilini Berkeleydə Kaliforniya Universitetində keçirmişdir.
- ◉ Onun ən nüfuzlu əsərlərindən bir çoxu "Sözlər Tədqiqatları" kitabında çap olunmuşdur.

ƏMƏKDAŞLIQ PRINSIPI VƏ ONUN DÖRD MAKSİMASI

- Filosof Paul Qrays tərəfindən təklif edilən bir prinsip olub, Paulun da göstərdiyi kimi ünsiyyətdə iştirak edən hər iki tərəfin razılaşdırılmış məna qurması üçün normal olaraq bir-birləri ilə əməkdaşlıq etməyə çalışacaq ünsiyyət iştirakçılarını cəlb edir. Dörd maksimumdan ibarətdir: keyfiyyət, kəmiyyət, relevantlıq və tərz.

CONVERSATIONAL MAXIMS

KEYFİYYƏT MAKSİMƏSİ

◎ Supermaksim:

1. Çalışın dediyiniz doğru olsun.

◎ Submaksim:

1. Yanlış hesab etdiyinizi deməyin.

2. Sizde kifayət qədər sübutun nə üçün olmadığını deməyin.

ƏSAS IDEYA

- Keyfiyyət Maksiması, söhbətlərdə verilmiş məlumatların əsl və əsaslandırılmış olmasını tələb edir. Əməkdaşlıq prinsipinin dörd əsas qanunundan biridir. Qrays bu maksimanı söhbətin hər bir məqamında verilmiş məlumatın həqiqiliyinə dair danışığa ünsiyyətində müəyyən bir növ açıqlama kimi təqdim edir.

MƏSƏLƏN:

www.shutterstock.com - 20258866

Boy: How old are you?

Girl: I'm 200 years old.

Biz qızın yalan danışaraq keyfiyyət maksimumunu pozduğunu aşkar şəkildə görə bilirik.

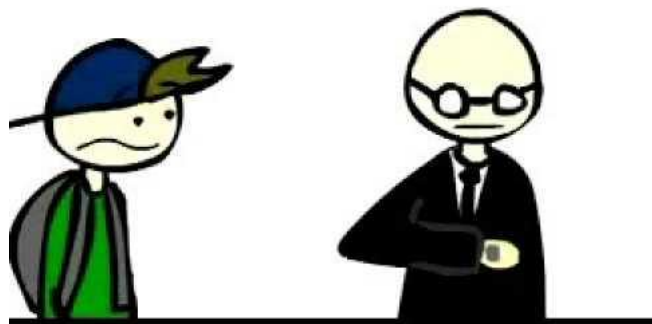
KƏMIYYƏT MAKSIMASI

- 1.Söhbətin tələb etdiyindən az məlumat vermə.
- 2.Söhbətin tələb etdiyindən çox məlumat vermə.

ƏSAS IDEYA

- Kəmiyyət Maksiması, söhbətdə nəzərdə tutulan məlumatın həcmi ilə bağlıdır. Əməkdaşlıq prinsipini təşkil edən dörd əsas qanundan biridir. Qrays bu maksimanı söhbətin hər bir məqamında göstərilən məlumatın miqdarı ilə əlaqəli davranışda bir növ müntəzəmlik kimi təklif edirdi.

MƏSƏLƏN:

Boy: Do you have the time?

Man: Yes, it's 9:30 .

Dialogdan da göründüyü kimi saati soruşan oğlana cavab verən kişi kəmiyyət maksimasına əməl edərək yalnız söhbətin tələb etdiyi qədər məlumat verir.

- gecə vaxtı ilə saat 9:30-dur;

- Mayın 20-si, 2009-cu ildir kimi cümlələrlə söhbəti lüzumsuz yerə uzatmır.

RELEVANTLIQ / MÜNASIBƏT MAKSIMASI

1. Mövzudan yayınma.

ƏSAS IDEYA

- **Relevantlıq Maksiması**
əməkdaşlıq prinsipinin dörd əsas qanunundan biridir.
Qrays bu maksimanı söhbətin hər hansı bir növündə təqdim olunan məlumatların danışıq davranışında mövzuya uyğunluğu kimi təklif edirdi.

MƏSƏLƏN:

Waitress: How do you like your steak cooked?
Man: Medium rare, please.

Qadın ofisiyanta cavab verən şəxs söhbətin məqsədinə/mövzusunə uyğun şəkildə cavab verərək relevantliq maksimasına əməl etmişdir.

- “Qızardılmış ətə sevirəm” yaxud “Necə də gözəl havadır!” kimi mövzudan kənar cavablar verməmişdir.

TƏRZ MAKSİMƏSİ

◎ Supermaksim:

1. Anlaşıqlı danış.

◎ Submaksim:

1. Aydın olmuyan ifadələri işlətmə.

2. Üstüörtülülükdən, ikimənalılıqdan uzaq qaç.

3. Qısa və yığcam danış.

4. Mütəşəkkil ol.

ƏSAS IDEYA

- Tərz Maksiması söhbətdə deyilənlərin nə cür deyilməsi ilə əlaqədardır. Bu maksima əməkdaşlıq prinsipini təşkil edən dörd əsas maksimumdan biridir. Qrays bu maksimumu söhbətin hər hansı bir növündə təqdim olunan məlumatların danışıq davranışında hansı tərzdə/nə cür deyilməsinə izahat kimi təklif edirdi.

MƏSƏLƏN:

A brother asking his sister
Ahmad: Do you know where
my phone is?

Maha: Your phone! Do you
know that using phones a lot
can damage your brain. They
are more dangerous than you
think, how about trying to
stop using your phone for a
week!?

Beləliklə, yuxarıda göstərildiyi kimi Əhməd verdiyi suala spesifik və aydın cavab gözləsədə çoxdanışan Mahanın cavabının aydın olmadığını aşkar şəkildə görürük. Maha aydın şəkildə qardaşının sualına cavab vermək əvəzinə tərz maksimasını pozmuşdur.

TƏNQRD

Qraysın nəzəriyyəsi daha çox sosial davranışla bağlı olduğu üçün, mədəniyyətlərarası fərqliliklər səbəbindən universal tətbiq oluna bilməz. Keenan iddia edir ki, Malagasy, məsələn, söhbət əməkdaşlığına nail olmaq üçün tamamilə əks əməkdaşlıq prinsipinə riayət edir. Mədəniyyətində danışanlar məlumatın həqiqətə sadıq qalmasıyla biyabr olmaq riskindən dolayı birbaşa suallardan yayınmaq və cavabsız cavablarla cavab verməklə məlumatların bölüşdürülməsinə, miqdarın maksimuma çatmasına mane olur. Görkəmli Harnish, Qraysın yalnız özünün əməkdaşlıq prinsipinin qüvvədə olduğu söhbətlərdə saxladığı iddialarını iddia edir. Malaqasiyalı danışanlar informasiya mülkiyyətinin prestijini daha yüksək qiymətləndirərək əməkdaşlıq etməməyi seçirlər. (Bu vəziyyətdə daha az informasiya paylaşıldığından bu daha az əməkdaşlıq ünsiyyət sistemidir)

Digər bir tənqid ondan ibarətdir ki, Qrays maksimaları asanlıqla etiket üçün bir təlimat kimi yanlış təfsir edilə bilər, danışanlara necə mənəvi, nəzakətli həmsöhbət olmağı öyrədir. Bununla yanaşı, Qraysın maksimaları, bütün deyilənlərə baxmayaraq, yalnız uğurlu əməkdaşlıq ünsiyyətinin qəbul edilən xüsusiyyətlərini təsvir etmək üçün nəzərdə tutulub. Geoffrey Leech, nəzakətlik maksimalarını yaratdı: **ədəblilik, alicənablıq, rəğbətlik, təvazökarlıq, razılıq və anlayışlılıq maksimaları.**

MAKSİMALARIN POZULMASI

- ◉ Əməkdaşlıq etmədən, insanlar arasında qarşılıqlı əlaqə çox daha çətin və səmərəsiz olardı. Buna görə də, əməkdaşlıq prinsipi və Qraysın maksimaları təkcə söhbətə aid deyil, ümumilikdə şifahi qarşılıqlı əlaqələrə aiddir. Məsələn, ərzaq mağazası haqqında bir suala cavabla hava haqqında bir suala cavab vermək məntiqli deyil, çünki bu, relevantlıq maksimasının pozulması deməkdir. Eyni şəkildə, uzun bir monoloq ilə sadə bir bəli / xeyir cavabı tələb edən suala cavab verilməsi miqdar maksimasını pozacaq.
- ◉ Bununla belə qəsdən və ya şüursuz şəkildə maksimaları pozaraq sözün həqiqi mənasından daha fərqli mənasını çatdırmaq mümkündür. Söhbət zamanı bir neçə dəfə bu laqeydlilik bir danışan tərəfindən manipulyasiya edilir, beləliklə sarkazm və ironiya ilə mənfi pragmatik təsir yaradır. Pis yixilan kobud dost hər hansı bir şəxs “Zərifliyiniz çox cəlbedicidir.” deyərək, yəni nəzərdə tutulanan əksini ifadə edərək keyfiyyət maksimasını poza bilər. Buna görə tam həqiqəti gizləyərək hekayəni daha təsirli etmək və onu oxucu təcrübəsinə həvalə etmək məqsədilə çox vaxt yazıçılar, drammaturlar və s. Qraysın maksimalarını qəsdən pozurlar.
- ◉ Maksimaları qəsdən pozan danışanlar dinləyənlərin onların sətiraltı niyyətlərini başa düşməklərini nəzərdə tuturlar. Yıxılan kobud dost danışanın ona dediklərini əlbəttəki kompliment kimi başa düşmüycək. Bu halda sözün həqiqi mənası səviyyəsində olmasa da əməkdaşlıq hələ də baş vermişdir. Beləliklə, Qraysın maksimaları riayət edildikdə də, pozulduqda da müəyyən məqsədə xidmət edir.

YEKUN

- Son olaraq qeyd etmək istərdim ki, söhbət edərkən həmişə əməkdaşlıq prinsipindən istifadə edirik. Eyni zamanda, həmişə maksimaları poza bilirik. Lakin çatdırmaq istədiyimiz məlumat çox hallarda başa düşülür. Həqiqətən də «Qraysın əməkdaşlıq prinsipi effektivlik prinsipinə təklifdə böyük bir töhfə kimi qəbul edilə bilər.»

